

МАРГУЛОВ А.Х.

**АССИРІЙСЬКА ГРОМАДА м.РОМНИ -
ХРОНІКА ПРОТИСТОЯННЯ 20-30-х РОКІВ ХХ ст.**

Проведено аналіз впливу соціально-демографічних показників ассирійців м.Ромни на рівень їх адаптації у суспільстві. Визначено взаємозв'язок між рівнем їхньої участі у громадському житті суспільства та лояльністю місцевої влади.

Прискорені темпи соціально-політичних та економічних перетворень у суспільстві різко активізували міграційні процеси, зміну способу життя, ціннісних орієнтирів величезних мас людей (*“великий перелом”*). Сконденсувати надлишкову соціально-психологічну енергію народу, направити її на вирішення ключових проблем розвитку, компенсувати певною мірою слабкість матеріального стимулювання був покликаний потужний політико-ідеологічний пресинг. У 20-30-ті роки зводиться нанівець межа між політичним і громадянським суспільством: економіка підпорядковується тотальному державному контролю, партія уособлюється з державою, держава ідеологізується.

У рамках розбудови демократичних засад існування сучасного суспільства дуже корисним, на нашу думку, було б дослідження історичного досвіду існування більшовицької політичної системи держави - *“диктатури пролетаріату”* та її взаємодії з національними меншинами.

Треба зазначити, що досі не існує узагальнюючих праць, які б всебічно на науковому рівні проаналізували повсякденне життя ассирійського населення м.Ромни та взагалі історію його перебування на теренах України у 20-30-х роках ХХ ст. Існуючі роботи таких дослідників, як К.П.Матвеев, Ф.Бахтинський, Й.С.Садо та інших розкривають лише певні аспекти повсякденного життя та особливостей співпраці з державною владою [1].

Джерельною основою нашого дослідження є матеріали фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України і Державного архіву Сумської області.

Мета нашого дослідження - подати комплексну та цілісну наукову картину соціально-економічних та суспільно-політичних чинників, які спричинили асиміляційну політику радянської влади до ассирійського населення м.Ромни.

Поява ассирійців у м.Ромни була обумовлена міграційними процесами на теренах України. Треба зазначити, що питанням розселення біженців, які внаслідок імперіалістичної війни у 1915 р. потрапили до Російської імперії, а потім і Радянського Союзу, державні органи влади не опікувалися. Тож ассирійська громада вирішувала його на власний розсуд. Опинившись у великих містах держави, ассирійці пристосовувалися до існуючих соціально-економічних умов.

Маргулов Артур Худувич - кандидат історичних наук, декан факультету Донецького інституту соціальної освіти.

Розселення відбувалося на підставі збереження родинно- кланових відносин, тобто оселялися великими патріархальними сім'ями за родинним або територіальними (з місць проживання на історичній батьківщині) ознаками. До м.Ромни потрапило 15 сімей, які переїхали у 1915 р. з м. Урмії та сіл Мована і Туляки, що у Персії [2].

У сучасних умовах дуже важко встановити кількісний склад ассирійців м.Ромни. Бурхливі 20-ті роки спричинили низку факторів, які впливали на визначення демографічних показників, як-то: громадянська війна, встановлення нової влади тощо. Недосконалість державного обліку наявного населення не виправив навіть Всеросійський перепис населення, який був проведений 17 січня 1926 р. Нерозуміння державної мови, подвійний облік (консульський і місцевих органів влади), історично обумовлена недовіра до представників державних установ зашкодили зробити цей облік наближеним до існуючих обставин. Пересуваючись з одного місця до іншого, вони нічого не втрачали, тому що більшість із них були мало забезпечені та не мали особистого майна.

Кількісний стан ассирійського населення у м.Ромни ми маємо можливість з'ясувати за допомогою тогочасних звітів місцевих органів влади та підрахунків ассирійської громади, яка на той час була зорганізована у громадські об'єднання. Так, за довідкою товариства ассирійців станом на 1929 р. у місті налічувалася 71 особа (14 сімей) етнічних ассирійців [3]. Звіт місцевого виконавчого комітету засвідчив наявність у 1928 р. 80 осіб (20 сімей) [4]. Виявлено також висновок з обстеження ассирійців міста, який зробив т.Біт Шумун у тому ж 1928 р., згідно з яким виявлено 120 осіб (22 родини) [5]. У клопотанні т.Біт Шумуна до інспектора Народної освіти Роменської округи від 7 вересня 1927 р. йдеться про 150 ассирійців. У 1930 р. за даними правління трудового товариства у місті налічувалося 62 особи (14 сімей) [6].

На нашу думку, статистичні данні, наведенні т.Біт Шумуном, не зовсім відповідають дійсності, а є перебільшеними задля спрощення вирішення певних проблем ассирійської громади у різного рівня державних установах. Ми вважаємо, що у Ромнах проживало близько 70 ассирійців. Ця цифра постійно коливалася залежно від міграційної активності населення.

Безправний статус ассирійців постійно позначався на повсякденному житті, дії влади щодо вирішення нагальних проблем були скоріше формальними, ніж дієвими. Вражали житлові умови: більшість сімей ассирійців були змушені постійно перебувати у підвальному приміщенні гуртожитку, інші займали одну кімнату у будинку по вул.Полтавській, де постійно знаходилося 2-3 родини.

При обстеженні представником місцевої влади ці умови були визнані непридатними для проживання. Антисанітарні умови викликали появу великої кількості інфекційних захворювань. Незважаючи на звернення представника ассирійців т.Біт Шумуну, це питання також не було вирішено. Деякі сім'ї винаймали приватні будинки, але мізерність сімейних бюджетів призводила до скупчення на обмеженій території кількох сімей. Ассирійці постійно мали борги по квартплаті з огляду на мізерну зарплатню та велику кількість членів родини.

Іноді це призводило до стягнення її у судовому порядку [7].

Невирішеність житлових проблем змушувала ассирійців змінювати місце проживання.

Цікавим виглядає той факт, що ассирійці м.Ромни, та й країни в цілому, у професійному сенсі були штучно депрофільовані. Більшість з них на історичній батьківщині займалися землеробством. Вимушена міграція позбавила їх такої можливості. Потрапивши до іншої країни, без державної підтримки вони пройшли шлях від жебраків, які просили милостиню, до “етнічного” заняття - чищення чобіт, в якому були задіяні усі чоловіки-кустари [6]. Ця професія не вимагала знання місцевої мови, була невитратною в основних засобах виробництва та мала усі ознаки сімейного бізнесу. Та найголовніше - основні прибутки від нього були не прозорі для більшості державних фінансових установ. Вони неодноразово зверталися до місцевих органів влади у пошуках місця тимчасового заробітку та отримання іншої кваліфікації, оскільки спроби самостійної перекваліфікації були марні. У вражаючих обсягах безробіття того часу влада, скоріше за все, не мала можливості перекваліфікувати та надати робочі місця, але всіляко намагалася допомогти. Організовувалися курси для жінок-ассирійок у межах проведення заходів із залучення їх до виробничої та громадської діяльності, надавалися разові та тимчасові роботи [8]. Влада намагалася всіляко підпорядкувати та організувати трудову зайнятість ассирійців шляхом залучення їх до вступу у спілку кустарів, але зіштовхувалася із небажанням та нерозумінням користі від цього заходу.

Замість отримання державних пільг та дотацій ассирійці були вимушені сплачувати існуючі податки та різні збори, що робило їхній заробіток мізерним. На той час середня зарплата членів трудового товариства Ассирійців, які займалися чищенням чобіт, складала від 20 до 30 руб. залежно від місця розташування: будки, вулиці та в куту вулиці [9]. Як бачимо, цих грошей ледь вистачало для плати за проживання та харчування великої родини, яка складалася з 6-7 осіб. Отже, чищення чобіт ассирійцями не влаштовувало ані їх, ані владу, але на той час це було компромісним рішенням.

У 1928 р. задля вирішення своїх нагальних проблем ассирійська громада була вимушена зорганізуватися на громадському рівні у товариство. Ініціативною групою було засновано “Трудове товариство ассирійців” [10]. Статутні документи свідчать про найголовніший напрямок діяльності - культурно-просвітницький, основною метою якого було залучення ассирійців до виробничої діяльності. Якщо ми зробимо порівняльний аналіз статутних документів товариства зі статутом Дому народів сходу, який був розташованим у Києві, то помітимо велику схожість, що, на нашу думку, викриває провідний вплив партії [11].

На превеликий жаль, така громадянська активність була використана партійними установами на свою користь. Товариство відіграло роль посередника між державними установами та власно ассирійською громадою. Дуже зручно було впроваджувати у життя партійні настанови, заручившись підтримкою та авторитетом з середини громади. Треба зазначити, що усі засідання товариства відбувалися за обов’язкової присутності представника місцевої партійної влади, що зводило нанівець усі прояви самостійності.

Більшість асирійців була неосвіченою. У 1927 р. 80% чоловіків і 99% жінок були неграмотними [12]. Враховуючи велику кількість асирійського населення та з огляду на його бажання, у Ромнах за безпосередньої участі т.Бит Шумуна була відкрита асирійська школа [13]. Проте одразу виникло багато проблем у навчально-виховному процесі та питань соціально-економічного характеру. Не вистачало навчальної літератури, через постійну міграцію змінювався кількісний учнівський склад, поганим було матеріальне забезпечення. Існуюча та рекомендована на курсах підвищення кваліфікації для асирійських вчителів у Армавірі література мала неприхований пропагандистський характер. Вона складалася із творів Н.К.Крупської, В.І.Леніна та іших партійних діячів [14].

За даними ОКІНО по м.Ромни у 1928-1929 навчальному році працювала асирійська трудшкола №7, в якій було 11 дітей. Особливістю навчального процесу були заняття у неділю задля того, щоб діти не відвідували релігійних заходів. Також працювала 4-річка, яку відвідували 9 дітей (7 хлопців та 2 дівчини) - усі діти кустарів [15].

На вчителя покладался обов'язок проводити широку політосвітню роботу з метою якнайшвидшої перебудови на комуністичний лад, стати вихователем широких мас населення. За допомогою навчального-виховного процесу йшов цілеспрямований вплив на історично обумовлене етнічне усвідомлення звичаїв та традицій, штучно посилювався конфлікт між поколінням молоді "*освічених*" та дорослих "*темних*".

Школа була дієвим засобом втручання у свідомість пересічних асирійців. На неї були покладені завдання поширювати та втілювати у життя генеральну лінію партії: найширша пропаганда комуністичних ідей у середовищі трудящих; формування вміння "*правильно*" осмислювати основні явища суспільного життя; вишколення войовничих атеїстів із лав трудящих для знищення іншої ідеології, репрезентованої церквою; прищеплення класової свідомості та формування єдино визнаної культури "*пролетарського типу*".

Для забезпечення культурних потреб місцевих асирійців завдяки зусиллям громади та за її фінансової підтримки було відкрито клуб у місцевому клубі національних меншин, який був розташований в одній кімнаті [16]. Дійсним здобутком функціонування клубу було існування драматичного гуртка. Але його утримання покладалося на громаду. Недофінансування було постійним явищем - влітку вимикали світло, взимку через брак коштів кімната опалювалася пічкою, були антисанітарні умови [17]. Клуб відіграв роль обов'язкового елемента у схемі надання демократичних прав та задоволення культурних потреб асирійського населення м.Ромни і фактично не впливав на підвищення культурного рівня населення.

Натомість асирійці отримали нечувані для подібних громад України права присутності на місцевих виборах та делегування свого кандидата у місцеві органи влади. Напередодні цієї події у школі та лікбезі виділявся окремий урок, присвячений виборній агітації для учнів та їх батьків. За допомогою бесід, шляхом "*колективної обробки*" у виборах взяли участь 35 асирійців, які обрали у члени міської ради вчителя Ю.Геваргідзе [18].

Така громадянська активність давала як переваги, так і послугоувала зняряддям асиміляційної політики. За роки діяльності товариства асирійська громада м.Ромни набувала ознак “радянзації”, як то бажання брати участь у соціальних змаганнях та викликати на них асирійців інших міст України, що було взагалі не типовим явищем в етнічному середовищі. Навіть саме існування товариства, яке співпрацювало з владою в українських реаліях того часу, серед асирійців було не природнім.

Організація та діяльність гуртків безбожників і антирелігійних вечорів суперечили історичній сутності поглядів асирійців. Вони свідомо, незважаючи на скрутне матеріальне становище, усім товариством взяли участь у проголошеному державою внутрішньому грошовому займі [19]. Участь у демонстраціях, виголошення патріотичних промов з нагоди офіційних свят з вдячними словами на користь партії та радянської влади стали повсякденним явищем. У промові з нагоди святкування річниці революції Ю.Геваргідзе проголосив, що “ми помилялися у оцінці дій політики партії”, “знищили наше невежество”, та маємо бажання “брати участь у новому житті під керівництвом компартії” [20].

Національна згуртованість, мова, збереження етнічних звичаїв та традицій, що давало можливість протягом тисячоліть зберігати існування етносу в інонаціональному та іноконфесіональному середовищі, зіткнулися з механізмами тоталітарного керування соціально-гуманітарною сферою у державі. Під загрозою асиміляційних процесів, керованих державною владою, постало навіть саме існування етносу. З часом асирійці перестають відрізнятися від загальної більшості населення країни, перетворюючись з асирійців у Радянському Союзі на радянських асирійців - партійні настанови були виконані.

Питання функціонування місцевих асирійських громад та співпраці з державними органами влади заслуговує на прискіпливу увагу дослідників. Залучення нових джерельних даних надасть можливість відтворити події 20-30-х років ХХ ст., відлуння яких ми відчуваємо сьогодні.

1. Матвеев К.П. Асирійцы в городах Европейской части СССР. - М., 1985. - 160 с.; Матвеев А.К. История и этнография асирийцев / Матвеев А.К. Матвеев К.П. - М., 1990. - 257 с.; Материалы к библиографическому словарю асирийцев в России (XIX - середина XX века) / сост. И.С.Садо. Изд. 2-е испр. и доп. - СПб.: Прас-Атра, 2006. - 176 с.; Бахтинський Ф. Асирійці (Айсори) у Києві / Бахтинський Ф. // Східний світ. - 1928. - №6. - С.213-235.

2. Державний архів Сумської області (далі ДАСО). - Ф.5581. - Оп.1. - Спр.2. - Арк.12.

3. Там само. - Арк.41.

4. Там само. - Ф.Р5805. - Оп.1. - Спр.18. - Арк.60.

5. Там само. - Ф.Р5505. - Оп.1. - Спр.14. - Арк.228.

6. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі ЦДАВО). - Ф.413. - Оп.1. - Спр.372. - Арк.110.

7. ДАСО. - Ф.Р5581. - Оп.1. - Спр.2. - Арк.13.

8. Там само. - Ф.Р5805. - Оп.6. - Спр.16. - Арк.274.

9. Там само. - Ф.Р5581. - Оп.1. - Спр.4. - Арк.4.

10. Там само. - Спр.2. - Арк.1; Спр.5. - Арк.1-2.

11. Там само. - Ф.Р5558. - Оп.1. - Спр.112. - Арк.9.

12. Там само. - Ф.Р5805. - Оп.1. - Спр.118. - Арк.60.

13. ЦДАВО. - Ф.413. - Оп.1. - Спр.351. - Арк.129.

14. ДАСО. - Ф.Р5601. - Оп.1. - Спр.1241. - Арк.5.

15. Там само. - Спр.1272. - Арк.11-22.
16. Там само. - Ф.Р5581. - Оп.1. - Спр.3. - Арк.31.
17. Там само. - Арк.8-9.
18. Там само. - Ф.Р5805. - Оп.1. - Спр.16. - Арк.153.
19. Там само. - Арк.58.
20. Там само. - Ф.Р5601. - Оп.1. - Спр.932. - Арк.7.

Маргулов А.Х. Ассирийская община города Ромны - хроника противостояния 20-30-х годов XX ст.

Сделана попытка анализа влияния социально-демографических показателей ассирийцев города Ромны на уровень их адаптации в обществе. Определена взаимосвязь между уровнем участия в общественной жизни и лояльности местной власти. Приведены данные о неточности статистического учета количества проживающего ассирийского населения в городе.

Margulov A.H.

Assyrian community of Romna's city - chronic of the oppositions in the 20-30th of the XX century.

In the article there is an attempt to analyze the influence of social-demographic indexes of Assyrian population of Romna's city on the level of their adaptation in the society. We observe intercommunication between the level of their participation in social life and loyalty of local authorities. The important role is paid to inaccuracy of statistical account of amount of the resident Assyrian population in city.

Отримано 19.10.2010